

Editorial

Στην αποχαιρετιστήρια ομιλία του προς το αμερικανικό έθνος στις 17 Ιανουαρίου 1961, ο D. D. Eisenhower είχε προειδοποιήσει ότι το στρατιωτικο-βιομηχανικό σύμπλεγμα (Military-Industrial Complex) θα μπορούσε να έχει καταστροφικές επιπτώσεις για τη δημοκρατία στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΗΠΑ). Η σημερινή αλληλεπίδραση ιδιωτικού χρηματιστηριακού και ψηφιακού κεφαλαίου, πολιτικής εξουσίας και στρατού μοιάζει να είναι πολύ περισσότερο επικίνδυνη. Καθώς συμπληρώνεται ο πρώτος χρόνος της δεύτερης θητείας του, ο Πρόεδρος D. Trump δοκιμάζει τα όρια της εξουσίας του όχι μόνο απέναντι στα άλλα κράτη, το διεθνές δίκαιο και την παγκόσμια ειρήνη, αλλά και απέναντι σε όλους όσους διαμένουν στις ΗΠΑ, ντόπιους και μετανάστες, το εθνικό Σύνταγμα και την κοινωνική ειρήνη στο εσωτερικό της χώρας αυτής.

Ο αυταρχικός χαρακτήρας της διακυβέρνησης συνδέεται, εκτός των άλλων, με την προσπάθεια περιορισμού του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των κυβερνητικών επιλογών. Ακραίες, δυναμικές ή συνεπειοκρατικές συνταγματικές ερμηνείες επιχειρούν να εμπλέξουν τους εθνικούς δικαστές στα παιχνίδια της πολιτικής και της οικονομικής εξουσίας και να τους αναθέσουν ευθύνες που δεν τους ανήκουν.

Από τη μία, ορισμένες από τις ερμηνείες αυτές είναι άγνωστες στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού συνταγματικού πλουραλισμού και συνδέονται με την ιδιαίτερη τάση μιας ιμπεριαλιστικής χώρας, όπως οι ΗΠΑ, να επεκτείνει την εφαρμογή των νόμων και των δικαστικών της αποφάσεων πέρα από τα γεωγραφικά της σύνορα. Έτσι, η απαγωγή του Προέδρου της Βενεζουέλας στηρίζεται στο αμφιλεγόμενο **υπόμνημα της 21ης Ιουνίου 1989 του W.P. Barr**, Γενικού Εισαγγελέα των ΗΠΑ στις Κυβερνήσεις G. Bush (1991-1993) και D. Trump (2019-2020), στο οποίο, γίνεται, μεταξύ άλλων, δεκτό ότι ο Πρόεδρος, ενεργώντας μέσω του Γενικού Εισαγγελέα, έχει την εγγενή συνταγματική εξουσία να διατάξει το Federal Bureau of Investigation (FBI) να διερευνά και να συλλαμβάνει άτομα για παραβίαση του δικαίου των ΗΠΑ, ακόμη και αν οι ενέργειες αυτές παραβιάζουν το εθιμικό διεθνές δίκαιο, ότι οι εξωεδαφικές δραστηριότητες επιβολής του νόμου που επιτρέπονται από το εσωτερικό δίκαιο δεν απαγορεύονται ακόμη και αν παραβιάζουν διατάξεις συνθηκών, όπως το άρθρο 2(4) του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, και ότι μια σύλληψη που είναι ασυμβίβαστη με το διεθνές δίκαιο δεν παραβιάζει την Τέταρτη Τροποποίηση του αμερικανικού Συντάγματος.

Από την άλλη, κάποιες συνταγματικές ερμηνείες, που μετακυλίου το βάρος των συνεπειών των παράνομων πολιτικών αποφάσεων στους δικαστές, θυμίζουν έντονα τις προσπάθειες περιορισμού του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, και στην Ευρώπη, στο πλαίσιο της δημοσιονομικής κρίσης και της πανδημίας. «Την πατήσαμε», αν κριθούν αντισυνταγματικοί οι δασμοί, **δήλωσε με ανάρτησή του, στις 12 Ιανουαρίου 2026, ο D. Trump**, προειδοποιώντας ότι, αν το Supreme Court κρίνει παράνομους τους δασμούς, η αμερικανική κυβέρνηση θα υποχρεωθεί να αποζημιώσει «με εκατοντάδες δισεκατομμύρια δολάρια» τις αμερικανικές εταιρείες.

Ωστόσο, τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη του αμερικανικού συνταγματισμού, το σύστημα των θεσμικών αντιβάρων (checks and balances) απέναντι στην προεδρική εξουσία δεν εξαντλείται στον σημαντικό αλλά ευάλωτο και, ενίοτε, ιδιαίτερα αδύναμο δικαστικό έλεγχό της.

Καταρχάς, πολλοί αξιωματούχοι αντιδρούν με πρωτοφανή ένταση στην αποκένωση του Συντάγματος. Γερουσιαστές και βουλευτές, **σε reel που ανάρτησαν**, καλούν τους στρατιωτικούς και τους υπαλλήλους των υπηρεσιών πληροφοριών να μην υπακούουν σε αντισυνταγματικές εντολές, υπενθυμίζοντάς τους τον όρκο που έδωσαν να προστατεύουν το Σύνταγμα από όποιον και αν αυτό παραβιάζεται. Για όλα τα κρατικά όργανα και όχι μόνο για τους δικαστές είναι σημαντικό να εμπεδωθεί η πεποίθηση ότι ο όρκος του αξιώματος δεν πρέπει να μετατρέπεται από υπόσχεση στο Σύνταγμα σε ομολογία πίστης στην εξουσία.

Παράλληλα, σπουδαίο αντίβαρο στις αυθαιρεσίες της ομοσπονδιακής κυβέρνησης συνιστά η σχετική αυτονομία των τοπικών κυβερνήσεων. Συναφώς, σε μια σπάνια στιγμή, η οποία αναδεικνύει τα όρια και τις ιδιαιτερότητες της συνταγματικής οργάνωσης των ΗΠΑ, ο Κυβερνήτης της Minnesota, T. Walz, αντιδρώντας στις ακρότητες των ένοπλων πρακτόρων της Υπηρεσίας Μετανάστευσης και Τελωνείων (ICE) που συγκρότησε ο D. Trump, τόνισε ότι η Πολιτεία του δεν χρειάζεται περαιτέρω βοήθεια από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση και εξέδωσε προειδοποιητική εντολή για την προετοιμασία της Εθνοφρουράς. «Κάτοικοι της Minnesota, τα μέλη της Εθνοφρουράς είναι εδώ για να σας προστατεύσουν και να υπερασπιστούν τα συνταγματικά σας δικαιώματα. Είναι γείτονές μας. Δεν φορούν μάσκες. Δεν ήρθαν από κάπου αλλού. Δεν είναι εδώ για να σας προκαλέσουν προβλήματα ή να προκαλέσουν τη σημερινή τραγωδία», **δήλωσε ο T. Walz** λίγη ώρα μετά τον θανατηφόρο πυροβολισμό σε βάρος της R. Good από πράκτορα της ICE στις 7 Ιανουαρίου 2026.

Τέλος, υλοποιώντας το θεωρητικό αίτημα του λαϊκού συνταγματισμού, οι Αμερικανοί, αντιδρώντας ιδίως στη δράση της ICE, έχουν βγει στον δρόμο, υπενθυμίζοντας ότι ο λαός εξακολουθεί να αποτελεί το σπουδαιότερο αντίβαρο στην όποια εξουσία, όσο κυνική και αν είναι. Πρόκειται για μια αντίληψη του αμερικανικού συνταγματισμού που είχε εκφραστεί απaráμιλλα από τον Dr. M. Luther King στην τελευταία, θρυλική του ομιλία, στις 3 Απριλίου 1968, μία μέρα πριν δολοφονηθεί: «Το μεγαλείο της Αμερικής είναι το δικαίωμα να διαμαρτύρεσαι για τη δικαιοσύνη». Στο πνεύμα αυτό οι Δήμαρχοι της Minneapolis, του Chicago και άλλων μητροπόλεων στηρίζουν τις λαϊκές κινητοποιήσεις. Ο Z. Mamdani απευθύνει, μάλιστα, ενημερωτικά videos, με νομικό περιεχόμενο, στους Νεοϋορκέζους πολίτες για την προστασία τους από τη δράση της ICE. Άλλωστε, όπως επισημαίνει ο H. Rowe, «[έ]νας ελεύθερος λαός μπορεί να αντέξει τη διαφθορά ή τη σύγκρουση, αλλά όχι την ομαλοποίηση του φόβου ως αρετή. [...] Ο νόμος πρέπει να γίνει ξανά η γλώσσα μέσω της οποίας ένας ελεύθερος λαός μιλάει στον εαυτό του, όχι το σενάριο με το οποίο τον εκφοβίζουν.».

Στη μελέτη της, η Αικατερίνα Παπανικολάου εντοπίζει τον κίνδυνο παραφθοράς του φιλελεύθερου χαρακτήρα της δημοκρατίας στις ΗΠΑ, ο οποίος πηγάζει από την αδυναμία των θεσμικών αντιβάρων να ανασχέσουν την κυβερνητική παντοδυναμία στη διάρκεια της δεύτερης θητείας του Προέδρου D. Trump. Η συγγραφέας υπογραμμίζει ότι το ανατρεπτικό κοινωνικό και πολιτικό πονημ δεν συνίσταται μόνο στην ανατροπή παραδεδομένων αντιλήψεων ως προς τον τρόπο λειτουργίας των πολιτειακών θεσμών, ούτε στην απόκλιση από εμπεδωμένες αξιακές επιλογές του νομικού πολιτισμού. Αφορά επιπλέον το αποτύπωμα των επιχειρούμενων, από τη νέα κυβέρνηση, μεταβολών, στη βασική αντίληψη περί ισότητας και ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας. Συναφώς, η εκ των έσω διάβρωση των θεσμών και η προοδευτική αλλοίωση του καταστατικού τους προορισμού λειτουργούν ως αναπόδραστη οδός για την επικράτηση της ανελεύθερης δημοκρατίας (illiberal democracy).

Μελετώντας ορισμένες υποθέσεις που επέτειναν τον προβληματισμό περί θεσμικής αποσταθεροποίησης του αμερικανικού πολιτικού συστήματος και καταγράφοντας τις συνέπειες κάποιων πρόσφατων δικαστικών αποφάσεων που έκριναν ως μη σύννομα κυβερνητικά μέτρα, η Παπανικολάου παρατηρεί πως, όσο η θεσμική κανονικότητα των ΗΠΑ παραμένει ζητούμενο και οι εξελίξεις μοιάζουν ελάχιστα προβλέψιμες, η ανθεκτικότητα των δικαστών είναι από τις ελάχιστες διεξόδους που φαίνεται, υπό προϋποθέσεις, να μπορεί να αποτρέψει την πλήρη κατάρρευση της συνταγματικής νομιμότητας. Επισημαίνοντας δε ότι η αποτροπή μιας τέτοιας

κατάρρευσης είναι μια αναγκαιότητα που υπερβαίνει τις ΗΠΑ, η συγγραφέας συμμερίζεται την άποψη ότι το Σύνταγμα δεν προσφέρεται ως πεδίο πολιτικών παιγνίων για την εξυπηρέτηση κυβερνητικών επιδιώξεων. Η υλοποίηση οποιασδήποτε μεταρρύθμισης που προσκρούει στη βούληση του συντακτικού νομοθέτη δεν νοείται παρά μόνο διά της συνταγματικής αναθεώρησης.